

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه قم

مرکز تربیت مدرس

رساله دوره دکتری (Ph.D) علوم قرآن و حدیث

اندیشه حاکمیت سیاسی در زندگی پیامبران

از دیدگاه قرآن

محمدحسین لطفی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر محمد کاظم شاکر

اساتید مشاور:

حضرت حجه الاسلام و المسلمین جناب آقای دکتر سیدرضا مؤدب

حضرت حجه الاسلام و المسلمین جناب آقای دکتر کاظم قاضی زاده

بهار ۱۳۹۰

تقدیم به

ساحت قدس وجود مقدس خاتم الانبیاء حضرت محمد مصطفی (ص)
که با قامتی برافراشته بر گلدسته تاریخ اذان آزادی بشر از خودپرستی و
بت پرستی سر داد؛

تقدیم به

پیشگاه با عظمت شیرازه کتاب هستی، بهار بارور ایمان، برآورنده ی
آمال انبیاء، چکیده ی خلقت و مستقرکننده ی عدالت مطلق، حضرت حجت
بن الحسن المهدی (عج)؛

و با سپاس از

همسر و فرزندان فداکار و صبورم که نگاشتن این رساله را مدیون
مهربانی های آنانم.

فهرست اجمالی

صفحه	عنوان
و	فهرست تفصیلی
س	چکیده
۱	پیشگفتار
۳	فصل اول: کلیات
۱۹	فصل دوم: حاکمیت سیاسی انبیاء
۱۰۰	فصل سوم: حاکمیت سیاسی پیامبر اکرم(ص)
۱۷۲	فصل چهارم: تحلیلی پیرامون حاکمیت دینی برگرفته از حاکمیت انبیاء
۳۰۹	نتایج پژوهش
۳۱۱	کتابنامه

فهرست تفصیلی مطالب

صفحه	عنوان
س	چکیده
۱	پیشگفتار

فصل اول: کلیات

۴	۱.۱. مقدمه
۵	۲.۱. بیان مسئله
۷	۳.۱. تعریف مفاهیم
۷	۱.۳.۱. تعریف سیاست
۸	۲.۳.۱. تعریف حاکمیت
۱۰	۳.۳.۱. حاکمیت سیاسی
۱۰	۴.۱. سؤالات تحقیق
۱۰	۵.۱. فرضیه های تحقیق
۱۰	۶.۱. روش تحقیق
۱۴	۷.۱. پیشینه تحقیق
۱۸	۸.۱. محدودیت ها و موانع تحقیق

فصل دوم: حاکمیت سیاسی انبیاء

۲۰ ۱.۲. مقدمه
۲۱ ۲.۲. تاریخچه ای از حاکمیت انبیاء سلف در قرآن
۲۴ ۳.۲. تکوین دولت در بنی اسرائیل
۲۴ ۱.۳.۲. دوران داوران
۲۷ ۲.۳.۲. دوران ملوک (پادشاهان)
۳۰ ۱.۲.۳.۲. مجمع نیمه سیاسی سنهدرین در دوران پیشامسیحیت
۳۲ ۲.۲.۳.۲. بنیاد دینی یهودیت و تکوین دولت
۳۳ ۳.۲.۳.۲. دخالت و فاعلیت سیاسی - تکوینی خدا
۳۵ ۴.۲.۳.۲. ماهیت پادشاهی در عهد عتیق
۳۶ ۵.۲.۳.۲. لزوم اطاعت از پادشاه
۳۹ ۳.۳.۲. دوران حاکمیت پیامبران
۴۰ ۴.۲. مشروعیت نظام سیاسی - حکومت - پیامبران الهی در قرآن
۴۸ ۱.۴.۲. مشروعیت حاکمیت حضرت یوسف(ع)
۴۹ ۱.۱.۴.۲. حاکمیت سیاسی در اندیشه ی حضرت یوسف(ع)
۵۴ ۲.۱.۴.۲. شاخصه های برنامه اقتصادی دولت یوسف(ع)
۵۷ ۲.۴.۲. مشروعیت حاکمیت حضرت موسی(ع)

۵۸ ۱.۲.۴.۲ حاکمیت سیاسی در اندیشه ی موسی(ع)
۶۳ ۲.۲.۴.۲ سردمداران سه جریان مخالف حاکمیت دینی موسی(ع)
۶۳ ۳.۲.۴.۲ فرعون و درباریان (هامان و ...)
۶۴ ۴.۲.۴.۲ قارون به عنوان نماینده ی مرفهان فتنه گر و مفسدان اقتصادی
۶۴ ۵.۲.۴.۲ سامری، سنبل انحراف های اجتماعی و بدعت های دینی
۶۸ ۵.۲.۴.۲ کتاب مقدس و حاکمیت سیاسی پیامبران
۶۸ ۱.۵.۲ تعیین قضات توسط موسی(ع)
۶۹ ۲.۵.۲ اعلام جنگ و صلح و اعزام سفیر به دربار پادشاهان
۶۹ ۳.۵.۲ وضع قوانین حقوقی
۶۹ ۱.۳.۵.۲ شهادت در دادگاه
۷۰ ۲.۳.۵.۲ قوانین مربوط به ازدواج
۷۰ ۳.۳.۵.۲ قوانین اجتماعی و حقوقی
۷۰ ۴.۳.۵.۲ قوانین مالیاتی
۷۱ ۵.۳.۵.۲ قوانین مربوط به اموال
۷۲ ۶.۳.۵.۲ قوانین مربوط به مجازات مجرمین
۷۳ ۴.۵.۲ قوانین جنگ
۷۴ ۵.۵.۲ قوانین اخلاقی و دینی
۷۵ ۶.۵.۲ قوانین مربوط به موقوفات

۷۷ ۷.۵.۲. مشروعیت حاکمیت حضرت داود(ع)
۷۸ ۱.۷.۵.۲. داود(ع)، پیامبر پادشاه
۸۲ ۸.۵.۲. مشروعیت حاکمیت حضرت سلیمان(ع)
۹۱ ۱.۸.۵.۲. حضرت سلیمان(ع) و اندیشه ی حاکمیت سیاسی (۹۳۱ - ۷۲۱ ق.م)
۹۸ ۶.۲. عیسی (ع) و اندیشه ی حاکمیت سیاسی

فصل سوم: حاکمیت سیاسی پیامبر اکرم(ص)

۱۰۱ ۱.۳. مقدمه
۱۰۳ ۲.۳. دسته بندی آیات قرآن در باب دولت پیامبر(ص)
۱۰۳ ۱.۲.۳. آیات معرف پیامبر(ص) به عنوان حاکم
۱۰۴ ۱.۱.۲.۳. آیه اولویت
۱۰۴ ۲.۱.۲.۳. آیات اطاعت
۱۰۵ ۱.۲.۱.۲.۳. معنای اطاعت از پیامبر(ص)
۱۰۶ ۳.۱.۲.۳. آیه اختیار
۱۰۷ ۲.۲.۳. آیات بیانگر نقش دین در حکومت پیامبر(ص)
۱۰۷ ۱.۲.۲.۳. آیه نفی سیل
۱۰۷ ۲.۲.۲.۳. آیات دفاع و مبارزه
۱۰۸ ۳.۲.۲.۳. اجرای احکام
۱۰۹ ۳.۳. پیامبر(ص) و تشکیل دولت اسلامی

- ۱۱۲ دوره ی تکوین امت اسلامی ۱.۳.۳
- ۱۱۳ دوره ی تأسیس دولت اسلامی ۲.۳.۳
- ۱۲۰ فراهم نمودن مقدمات تشکیل نظام ۱.۲.۳.۳
- ۱۲۱ تلاش های پیامبر(ص) برای تشکیل نظام اسلامی ۴.۳
- ۱۲۲ اهمیت دادن هجرت به مدینه ۱.۴.۳
- ۱۲۴ نظام برادری یا عقد مؤاخاه ۲.۴.۳
- ۱۲۴ نتایج این عقد اخوت ۱.۲.۴.۳
- ۱۲۵ ساختن مسجد ۳.۴.۳
- ۱۲۶ دفاع از مدینه ۴.۴.۳
- ۱۲۶ کارهای آموزشی در بُعد اعتقادی، نظامی و سیاسی ۱.۴.۴.۳
- ۱۲۷ بُعد نظامی ۲.۴.۴.۳
- ۱۲۸ بُعد سیاسی ۳.۴.۴.۳
- ۱۲۸ بُعد فرهنگی ۴.۴.۴.۳
- ۱۳۰ تأسیس دولت - شهر مدینه ۵.۳
- ۱۳۰ تدوین قانون اساسی مدینه (صحیفه النبی) ۱.۵.۳
- ۱۳۲ تحلیل قانون اساسی مدینه ۲.۵.۳
- ۱۳۲ تعیین مرجع قانون گذاری (قوه مقننه) ۱.۲.۵.۳
- ۱۳۳ تعیین رهبری حکومت ۲.۲.۵.۳

- ۱۳۳ ۳.۲.۵.۳. تعیین مرجع قضایی (قوه قضائیه)
- ۱۳۳ ۴.۲.۵.۳. تعیین مرکز حکومت
- ۱۳۴ ۵.۲.۵.۳. به سامان نمودن امور اقتصادی
- ۱۳۴ ۶.۲.۵.۳. تبیین و توجه به امنیت داخلی
- ۱۳۴ ۷.۲.۵.۳. تبیین و توجه به امنیت خارجی
- ۱۳۴ ۳.۵.۳. ارکان دولت نبوی(ص)
- ۱۳۵ ۱.۳.۵.۳. ظهور یک امت
- ۱۳۶ ۲.۳.۵.۳. پیدایش حرم- مرزهای جغرافیایی مدینه النبوی(ص)
- ۱۳۹ ۳.۳.۵.۳. حاکمیت
- ۱۴۰ ۴.۳.۵.۳. استقلال داخلی قبیله ها
- ۱۴۱ ۵.۳.۵.۳. قانون و قانونگذاری
- ۱۴۲ ۶.۳. گسترش دولت پیامبر(ص)
- ۱۴۵ ۷.۳. پیامدهای فتح مکه
- ۱۴۵ ۱.۷.۳. وفود: نمایندگان سیاسی قبایل
- ۱۴۷ ۲.۷.۳. اعلان برائت از مشرکان
- ۱۴۸ ۸.۳. سازمان حاکمیت پیامبر اکرم (ص)
- ۱۵۰ ۱.۸.۳. سازمان های حکومتی در دولت نبوی
- ۱۵۰ ۱.۱.۸.۳. سازمان اداری

۱۵۱ ۲.۱.۸.۳ سازمان قضایی
۱۵۳ ۳.۱.۸.۳ سازمان فنی
۱۵۳ ۴.۱.۸.۳ سازمان مالی
۱۵۵ ۵.۱.۸.۳ سازمان امور
۱۵۶ ۶.۱.۸.۳ سفرای پیامبر(ص)
۱۵۷ ۷.۱.۸.۳ مترجمان پیامبر(ص)
۱۵۷ ۸.۱.۸.۳ سازمان نظامی
۱۶۲ ۹.۱.۸.۳ سازمان تبلیغات
۱۶۳ ۱۰.۱.۷.۳ سازمان امنیتی
۱۶۴ ۹.۳ راهبرد حکومتی
۱۶۴ ۱.۹.۳ تقسیم کار حکومتی
۱۶۷ ۲.۹.۳ معیار انتخاب حکومتی
۱۶۸ ۱۰.۳ اجرای احکام عمده ی سیاسی و اقتصادی و اجتماعی
۱۷۱ ۱۱.۳ مدینه، میدان رویارویی نظامی

فصل چهارم: تحلیلی پیرامون حاکمیت دینی برگرفته از حاکمیت انبیاء

۱۷۳ ۱.۴ مقدمه
۱۷۴ ۲.۴ رابطه دین و حاکمیت در تاریخ
۱۷۵ ۱.۲.۴ سیر تاریخی تعامل دین با حاکمیت سیاسی در مسیحیت و جهان غرب

۱۷۹ ۲.۲.۴. دوره همگرایی و وحدت دین و حاکمیت سیاسی در جهان غرب
۱۸۲ ۳.۲.۴. دوره جدایی دین و دولت
۱۸۴ ۴.۲.۴. سیر تاریخی تعامل دین با حاکمیت در آیین یهود
۱۸۶ ۵.۲.۴. سیر تاریخی تعامل دین با حاکمیت سیاسی در جهان اسلام
۱۹۰ ۱.۵.۲.۴. سیر تاریخی تعامل دین با حاکمیت سیاسی بعد از رحلت پیامبر اکرم(ص)
۱۹۴ ۳.۴. حکومت نبوی از دیدگاه قرآن
۱۹۷ ۱.۳.۴. بررسی و نقد دیدگاه ها در خصوص حکومت نبوی(ص)
۲۰۶ ۴.۴. مصادیق اعمال حاکمیت سیاسی
۲۱۰ ۱.۴.۴. مصادیق اعمال حاکمیت قضایی
۲۱۳ ۲.۴.۴. مصادیق اعمال حاکمیت اقتصادی
۲۲۰ ۵.۴. مسئولیت های اجتماعی و سیاسی پیامبر(ص) در بیان قرآن
۲۲۳ ۶.۴. مسئولیت مؤمنان در قبال پیامبر(ص) از دیدگاه قرآن کریم
۲۲۸ ۷.۴. توجیحات مخالفان دولت اسلامی و نقد آن
۲۳۳ ۸.۴. مشروعیت حکومت پیامبر اکرم(ص)
۲۳۵ ۱.۸.۴. حکومت عرفی و مدنی پیامبر(ص)
۲۵۱ ۲.۸.۴. جمع بندی
۲۵۳ ۹.۴. نگرش های سکولاریستی به حکومت انبیاء با تأکید بر حکومت نبوی(ص)
۲۵۴ ۱.۹.۴. تعریف سکولاریسم

۲۵۶ ۱۰.۴ دیدگاه های مشهور درباره رابطه دین و سیاست و حکومت
۲۷۶ ۱۱.۴ دلایل و شبهات قرآنی سکولاریست ها به دولت نبوی و نقد آنها
۲۹۲ ۱۲.۴ ویژگی های حاکمیت سیاسی مورد نظر انبیاء
۲۹۲ ۱.۱۲.۴ ویژگی اول نفی اکراه و اجبار و زور در دین
۳۰۲ ۲.۱۲.۴ ویژگی دوم حاکمیت سیاسی مورد نظر انبیاء؛ "تبیین"
۳۰۳ ۳.۱۲.۴ ویژگی سوم حاکمیت سیاسی مورد نظر انبیاء "اجرا و استقرار کامل عدالت اجتماعی"
۳۰۵ ۴.۱۲.۴ ویژگی چهارم حاکمیت سیاسی مطلوب انبیاء: "رعایت مصلحت و حکمت"
۳۰۹ نتایج پژوهش
۳۱۱ کتابنامه
۳۲۲ نشریات
۳۲۳ کتابنامه لاتین

چکیده

تشکیل دولت توسط پیامبر اکرم (ص) و برخی دیگر از پیامبران الهی، موضوعی است که علاوه بر مستندات قرآنی، مبتنی بر واقعیت های تاریخی نیز هست. به نظر می رسد که حاکمیت سیاسی، فلسفه عملی وحی و نبوت است، چرا که اجرایی شدن بخشی از وحی نظیر آیات الاحکام سیاسی، اقتصادی، قضایی و اجتماعی بدون برخورداری از حکومت و حاکمیت سیاسی امکان پذیر نباشد. با این حال، برخی از روشنفکران در تلاشند تا اثبات کنند که حاکمیت سیاسی از اهداف اصلی پیامبران نبوده و آنچه که در تاریخ پیامبران به نام حاکمیت سیاسی مشاهده می شود امری عَرَضی و حاشیه ای است. این پژوهش در پی آن است تا نادرستی این نظریه را به اثبات برساند. این پژوهش نشان می دهد که تشکیل حکومت و اعمال حاکمیت سیاسی، جزئی از وظایف پیامبران بوده است. بنابراین مشروعیت حکومت پیامبران امری الهی است و بیعت مردم با پیامبر، باعث کارآمدی حکومت می شود و نه آن که حکومت مشروعیتش را از بیعت مردم بگیرد. همچنین این پژوهش نشان داده است که با الگوبرداری از اصول حاکم بر حکومت پیامبران نظیر نفی و اکراه و زور در دین، تبیین راه رشد و غی، تأکید بر عدالت اجتماعی و رعایت مصلحت و حکمت، امروز نیز می توان حکومتی همگام با مقتضیات دنیای جدید تشکیل داد که توانایی ادامه ی حیات متمدنانه را بر دو پایه ی عقل و شرع استوار و آشکار سازد.

کلید واژه ها: تاریخ سیاسی پیامبران، حاکمیت سیاسی، بیعت، حکومت دینی، دولت نبوی، تاریخ سیاسی دین.

۱.۱. پیشگفتار

از موضوعات اساسی و بنیادین فلسفه سیاست، مسأله ضرورت وجود حکومت و دولت است. اندیشه حاکمیت و حکومت همزمان با پیدایش اولین اجتماعات بشری است. ضرورت حکومت هیچ گونه شبهه‌ای باقی نخواهد گذاشت که مقوله‌ی حکومت بدون حاکمیت، غیر مفید و بلکه غیر معقول است؛ زیرا با نداشتن اقتدار، هرگز از عهده‌ی وظیفه‌ی‌ای که دارد برنخواهد آمد. حاکمیت گاهی به معنی "اقتدار" است و گاهی نیز از آن به عنوان توانائی برقراری روابط با سایر کشورها تعبیر می‌شود.^۱

پیامبران الهی به ویژه پیامبر اکرم (ص) که به نص صریح قرآن کریم مسئولیت رفع اختلافات جوامع بشری و نیز استقرار عدالت اجتماعات انسانی و مبارزه با طواغیت را در سرلوحه‌ی دعوت خود داشته‌اند، نمی‌توانسته‌اند نسبت به سیاست و حکومت‌های زمان خویش بی‌تفاوت باشند، و از این رو، می‌توان گفت که به جدّ اندیشه‌ی حاکمیت سیاسی را در سر داشته‌اند. بر این اساس در بین پیامبران الهی، پیامبر بزرگوار اسلام نظامی سیاسی طراحی کرده و محقق ساخت که با نظریه‌ی تفکیک دین از سیاست و با نگرش سکولاریستی در جهان امروز هیچ گونه سازگاری ندارد، بلکه درصدد است تا نظریه‌ی حکومت بر مبنای دین را جامه‌ی عمل بپوشاند. زیرا صرف نظر از تلازم مفهومی دو مقوله‌ی "دین" و "سیاست"، اساساً توجه به سه بخش اصولی تعالیم اسلام یعنی ایدئولوژی، شریعت و اخلاق خود مبین این رابطه‌ی عمیق، اصولی و جدایی‌ناپذیر میان آن دو است و با توجه به محتوا و مسائل ماهوی دین و سیاست جایی برای تردید باقی نمی‌ماند که در اسلام رابطه‌ی دین و سیاست یک رابطه‌ی منطقی و ماهوی است و این دو لازم و ملزوم یکدیگر و جدائی‌ناپذیرند.

با این حال برخی اندیشمندان مسلمان سعی داشته‌اند تا در وجود این رابطه تشکیک کرده منکر دولت نبوی (ص) شوند.

آنچه این رساله به دنبال تبیین آن است ارائه‌ی داده‌های قرآن کریم - و نیز در موارد لزوم کتاب مقدس - درباره چند و چون حاکمیت سیاسی در تاریخ انبیاء و سیره‌ی پیامبرانی است که در قرآن کریم نامی از ایشان رفته است و شاید بتوان موضوع این رساله را "الهیات سیاسی" نامید.

^۱ - رضا موسی زاده، بایسته‌های حقوق بین الملل عمومی، تهران، میزان، چاپ پنجم، ۱۳۸۷، ص ۳۵.

این رساله در چهار فصل تنظیم شده است:

فصل اول بنا به عرف رایج، به بیان کلیات تحقیق اختصاص یافته است؛

فصل دوم درصدد بیان حکومت انبیاء در قرآن کریم است که با بیان تاریخچه ای از حاکمیت انبیاء سلف برخی از مسائل مربوط به حکومت این پیامبران را مورد بررسی قرار داده ایم؛

فصل سوم، با موضوع حاکمیت سیاسی پیامبر اکرم (ص) است که در خلال آن تلاش های پیامبر (ص) برای تشکیل و گسترش دولت اسلامی به رشته ی تحریر درآمده است؛

فصل چهارم تحلیلی است پیرامون حاکمیت انبیاء که در آن ضمن ترسیم دولت نبوی از نگاه قرآن کریم، شبهات مخالفان دولت نبوی اعم از سکولاریست ها و غیر آنها بیان و با منطق نقد و عقل به شبهات پاسخ داده شده است و در همین با تبیین رابطه ی دین و حاکمیت در تاریخ، ویژگی های حاکمیت سیاسی مورد نظر انبیاء تحریر شده است.

فصل اول

کلیات

۱.۱.۱. مقدمه

آنچه پیش رو دارید، مباحثی است با عنوان «اندیشه حاکمیت سیاسی در زندگی پیامبران از دیدگاه قرآن» که برای کسب درجه دکترای علوم قرآن و حدیث به رشته تحریر در آمده است. هدف محقق در این پژوهش ارائه داده های قرآن، و احیاناً کتاب مقدس، در مورد چند و چون موضوع حاکمیت سیاسی در تاریخ انبیاء و سیره پیامبران است، از این رو، پژوهشگر کاملاً به شیوه تاریخی و سیر تاریخی بحث پایبند است.

این رساله شامل چهار فصل است:

فصل اول: کلیات.

در این فصل به کلیاتی از قبیل؛ بیان مسئله، سؤالات تحقیق، فرضیات، روش تحقیق و پیشینه تحقیق پرداخته شده است.

فصل دوم: حاکمیت سیاسی انبیاء.

در این فصل خواهیم دید، پدیده ی دولت در بنی اسرائیل بر اساس آموزه های کتاب مقدس در مراحل تکوین خود سه دوره ی پیامبران، داوران و پادشاهان را پشت سر نهاده است. همچنین مشروعیت حاکمیت پیامبران بنی اسرائیل و نیز موضوع حاکمیت سیاسی در اندیشه ی آنها از موضوعاتی است که از سوی قرآن کریم بر آن مهر تأیید خورده است. ضمن آن که جلوه های حاکمیت سیاسی این پیامبران در کتاب مقدس نیز از نظر دور نمانده است.

فصل سوم: حاکمیت سیاسی پیامبر اکرم(ص).

پژوهشگر در ضمن این فصل به بررسی و تحلیل واژه های کلیدی مطرح شده در آیات قرآن که مستلزم حاکمیت سیاسی انبیاء می باشد و یا به نوعی با آن ارتباط دارند، از قبیل حکم، ولایت، اطاعت و خلافت پرداخته است. همچنین، آیات مربوط و نیز شرایط حاکمیت دینی به بحث گذاشته شده است.

فصل چهارم: تحلیلی پیرامون حاکمیت دینی برگرفته از حاکمیت انبیاء.

این فصل به تجزیه و تحلیل مباحث مهم حاکمیت سیاسی با محوریت آیات قرآن کریم اختصاص یافته و مباحثی همچون «بررسی چند و چون رابطه حاکمیت با انبیاء»، «سکولاریسم و مسائل مربوط به آن» و «رابطه دین با حاکمیت سیاسی» مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

۲.۱. بیان مسئله

اندیشه حاکمیت و حکومت یکی از اساسی ترین و بنیادی ترین موضوعاتی است که از زمانی که انسان مفهوم اجتماع را درک و اجتماعی زیستن را تجربه کرده، ذهنش را به خود مشغول ساخته است.

هر جامعه ای از زمان پیدایش با شیوه ای از حکومت اداره شده و زمامداران حاکمیت خویش را اعمال کرده اند، لذا مسئله حکومت حاکمان امری شناخته شده در حوزه فرهنگ انسانی و جوامع بشری است و تا به امروز همچنان یکی از مباحث اصلی و محوری در حقوق اساسی، علم سیاست و حقوق بین الملل است. حکومت و دولت به عنوان نهاد سیاسی یک کشور از دیرباز مطرح بوده و خواهد بود. از لوازم وجود دولت و قدرت سیاسی، جامعه سیاسی سازمان یافته است که دولت در درون آن شکل می گیرد، بنابراین، دولت مظهر تجلی قدرت سیاسی یک جامعه سیاسی شمرده می شود.

حکومت به عنوان یک ضرورت در چرخه مدیریت روابط اجتماعی مطرح است این نیاز و ضرورت صرفاً توسط انارشیست ها انکار گردیده که مقبولیتی نیز کسب نکرده است. اساس نیاز به حکومت همزاد اجتماعی بودن انسان در عمق تاریخ است که انسان بسته به نیازهای خویش نهادها را تأسیس و برای بهتر زیستن، خود ملزم به تمکین در برابر نهادهای حکومتی بوده است.

موضوع غیرقابل انکار این که حکومت ها در طول سالیان متمادی و مستمر حیات خود دارای بافت ها، قالب ها و ممیزه های ویژه اوضاع و احوال زمان و مکان خویش بوده اند که این تمایز نیز به نوبه خود نشأت گرفته از نوع نیازمندی جامعه از یک سو و پلکان فکری طراحان حکومت ها از سوی دیگر بوده است.

بر اساس آنچه گفته شد، پیامبران الهی را باید اولین اندیشمندانی که اندیشه حاکمیت را در سر داشته و بعضاً تشکیل حکومت داده اند دانست. زیرا به گواهی آیات قرآن اولین انسان ها در روی زمین هم اجتماعی زیسته اند (وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ)^۱ و هم از جانب خدا پیامبر بوده اند. اما هنگام مطالعه تاریخ عقاید و اندیشه های سیاسی با امر شگرفی رو به رو می شویم و آن این که جامعه شناسان و آنانی که تاریخ عقاید سیاسی را مورد کاوش قرار می دهند حدود سال های ۳۰۰-۵۰۰ ق.م. را سرآغاز و مبدأ مطالعات سیاسی در یونان می شمارند و هیچ اسمی از پیامبران خدا به میان نمی آورند و هیچ نقشی را در این خصوص برای پیامبران قائل نمی شوند. هرچند بعضی را عقیده بر آن است که چون در یونان باستان مفاهیم دولت، حکومت و جامعه فاقد تمایزی آشکار با همدیگر بوده اند، مطالعات یونان باستان در خلال سال های یاد شده را نمی توان

^۱ - سوره بقره، آیه ۲۵.

علم سیاست یا جامعه‌شناسی سیاسی به معنی امروزی آن قلمداد کرد، اما هرودوت را در زمره اولین متفکرانی می‌دانند که به نظریه‌پردازی در زمینه سیاست پرداخته و حکومت را به اشکال سه‌گانه یکه سالاری، چند سالاری و مردم سالاری تقسیم کرد و به عقیده بسیاری از صاحب‌نظران این نخستین بحث تاریخی در مورد حکومت است.^۱

در تاریخ اندیشه‌های سیاسی همواره از هومر، هرودوت، سقراط، افلاطون، ارسطو و سیسرون تا قرن پنجم و بعد از آگوستین تا قرن بیستم سخن گفته می‌شود و همانگونه که مشاهده می‌شود نقش پیامبران مطلقاً به فراموشی سپرده شده است و نه تنها منکر نقش تکاملی پیامبران شده اند بلکه فراتر از این نقش پیامبران را منفی ارزیابی کرده اند چه از سوی روشنفکران با این توجیه غلط که محور تعالیم انبیاء انصراف از دنیا و توجه به آخرت است، چه از سوی مارکسیست‌ها با این توجیه نادرست، که جهت‌گیری پیامبران را در اصل دنیاگرایانه تلقی کرده و جهت‌گیری معنوی آنها را فریب و پوششی بر روی این جهت‌گیری می‌دانند و چه از سوی متفکرانی همچون نیچه که دین و مذهب را اختراع ضعیفاً برای ترمز اقویا می‌دانند.^۲

در میان اندیشمندان مسلمان نیز افرادی همچون علی‌عبد‌الرزاق در «الاسلام و اصول الحکم»، صادق‌البلعید در «القرآن و التشریح»، عادل‌ضاهر در «الاسس الفلسفیه للعلمانیه»، مهدی‌حائری یزدی در حکمت و حکومت، و دیگران نگاهی نفی‌به‌حاکمیت سیاسی انبیاء در تاریخ داشته اند که در جای خود به آنها پرداخته خواهد شد.

اما حقیقت آن است که در تاریخ اندیشه‌های سیاسی، فرازی برجسته و فصلی روشن در رابطه با اندیشه سیاسی انبیاء به چشم می‌خورد که از عوامل مهم و سرنوشت‌ساز تاریخ سیاسی جهان محسوب می‌شود همچنان که در تاریخ نظام‌های سیاسی جهان نیز فراز مربوط به نظام‌های سیاسی مبنی بر مکتب انبیاء و دین‌جایی برای تأمل و بررسی دارد.

^۱ - بارنر ویکر، «تاریخ اندیشه‌ی اجتماعی»، ص ۲۶۶.

^۲ - مرتضی مطهری، برگرفته از کتاب وحی و نبوت (۳) ص ۱۵۷-۱۵۴.